

PORVOON SAKSALA
INVENTOINTIKERTOMUS
PELTOJEN PINTAPOIMINTA 3.5.2006

Porvoon Saksala senaatinkartassa vuonna 1873.

Museovirasto, RHO
Marianna Niukkanen 2006

1. PORVOON SAKSALASTA JA 3.5.2006 TEHDYSTÄ INVENTOINNISTA

Porvoonjoen länsirannalla nelisen kilometriä kaupungin pohjoispuolella sijaitsevaa Porvoon kaupungin Saksalan (Saxby) kylää (kartta 1) on lähinnä nimensä perusteella oletettu Porvoon Linnanmäen suojelussa olleeksi rautakautiseksi tai varhaiskeskiaikaiseksi kauppapaikaksi, jossa sisämaan ja saariston kauppiaat ja saksalaiset kauppamiehet kohtasivat. (Mm. Hartman 1909, Allardt 1925, 246; Voionmaa 1929, 8-10). Saksalan kylä mainitaan lähteissä ensimmäisen kerran vuonna 1382. (FMU 907; lähde on 1600-luvun kopio). Arkeologisia todisteita rautakautisesta tai varhaiskeskiaikaisesta kauppapaikasta ei sieltä ole löydetty, mutta läheisestä Bläkullasta on löytynyt nipussa rautaisia nuolenkärkiä (KM 21907), jotka lienevät keskiaikaisia. Historiallisella ajalla joen rannassa Saksanniemessä pidettiin tiettävästi Pietarinpäivän markkinoita. C. J. Gardbergin mukaan Saksala saattoi olla Porvoon kaupungin edeltäjä, joka jouduttiin siirtämään lähemmäs jokisuuta maankohoaamisen seurauksena. (Edgren T. 1985, 58; Edgren 1996, 105; Gardberg 1996, 148-149).

Saksala sisältyi yhtenä kohteena Museoviraston (V-P Suhonen) keväällä 2003 tekemään Itä-Uudenmaan historiallisen ajan kiinteiden muinaisjäännösten inventointiin, mutta pellot olivat silloin kylvytetyt eikä niitä voitu pintapöimä. Inventointikertomuksen mukaan markkinapaikka sijaitsi 1500-1800-luvuilla kohdassa, missä puro laskee jokeen ja joki tekee mutkan. 1600- ja 1700-luvun karttoihin ei markkinapaikkaa ole merkitty. (Suhonen 2003). Saksalaa koskevat vanhimmat kartat ovat Brotheruksen kartta vuodelta 1693 ja isojakokartta vuodelta 1768.

Pintapöimän iltapäivällä 3.5.2006 FM Anna-Maria von Bonsdorffin kanssa rantapelloja Saksalassa. Pelloja ei kävelty läpi mitenkään järjestelmällisesti ja lähinnä keskityttiin joen puoleiseen reunaan (ks. kartta 3). Aluetta ei voi missään tapauksessa pitää tämän pintapöiminnan jälkeen kattavasti inventoituna. Saviset pellot olivat erittäin kuivia ja pöliseviä, joten olosuhteet löytöjen huomaamiselle eivät olleet parhaat mahdolliset. Kaikilla pelloilla havaittiin jonkin verran pullo- ja tasolasia, fajanssia ja nuorempaa punasavikeramiikkaa, joita ei otettu talteen. Mitään selviä löytökeskittyymiä tai -alueita ei havaittu, vaan löydöt olivat yksittäisiä.

Saksaniemestä löytyi yksi pala keskiaikaista kivasavikeramiikkaa ja Övre Kurulaisiin vievän hiekkatien itäpuolelta kaksi palaa. Muutamana 1300-1500-luvuille ajoittuvan kivasavikeramiikan palan löytyminen Saksalan pelloilta ei varsinaisesti yllätä, sillä onhan paikka ollut asuttu viimeistään 1300-luvulla, ja kylä on sijainnut Porvoon kaupungin (perustettu luultavasti 1380-luvulla, kirkko jo aikaisemmin) välittömässä vaikutuspiirissä. Löytöpaikka 2, Övre Kurulais [1], mahdollinen keskiaikaisen talon paikka, vaikuttaa mielenkiintoiselta ja kohteessa kannattaisi tehdä lisää tutkimuksia. Historiallisen ajan markkinapaikkaan suoranaisesti viittaavaa aineistoa tai löytökeskittymää ei tässä inventoinnissa havaittu. Historiallisen ajan markkinapaikan indikaattoreita ovat runsaat liitupiippujen katkelmat (1600-luvulta eteenpäin), pullo- ja astialasin palaset ja rahat (von Bonsdorff 1997). Markkinapaikka on joko sijainnut jossain muualla kuin nyt pintapöimäillä alueilla, tai sitten olosuhteet eivät olleet riittävän hyvät löytöjen havainnointiin. On myös mahdollista, ettei Saksalassa ole ollut ainakaan keskiajalla lainkaan kauppapaikkaa, vaan kyseessä on historiankirjoituksessa sitkeästi elänyt myytti.

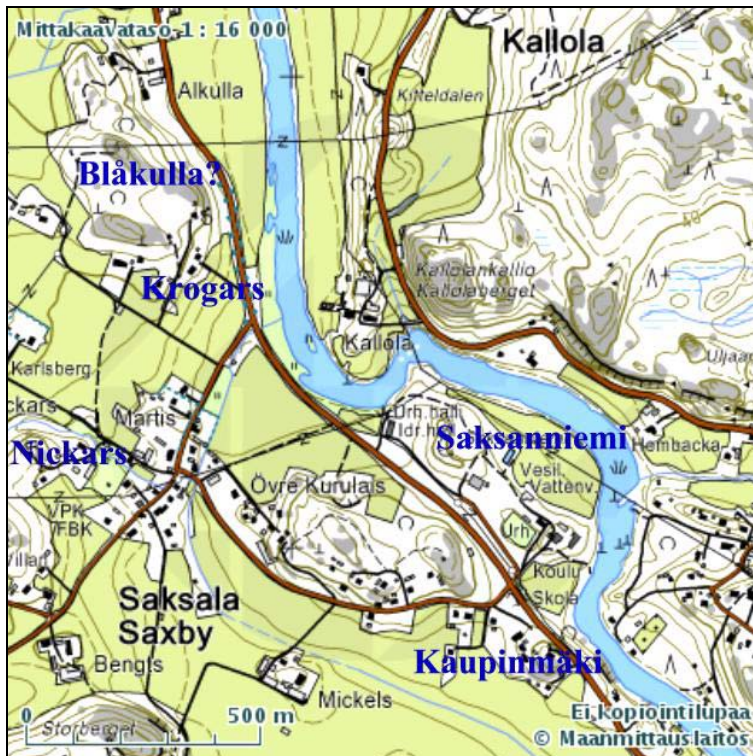
Helsingissä 20.11.2006,

Marianna Niukkanen, FM

Kartta 1.
 Tutkimusalueen sijainti Porvoonjoen varressa Saksalan kylän kohdalla.

Maanmittauslaitos, Karttapaikka.

Kartta 2.
 Saksalan vanhaa paikannimistöä. Voionmaan mukaan kauppapaikkaan viittaavat mm. Kaupinmäki ja sillä sijaitseva Kauppaksen talo sekä porvariselinkeinoihin viittaavat talonimet Krogars ja Nickars. (Voionmaa 1929, 9). Blåkullan mäeltä on löytynyt nippu rautaisia nuolenkärkiä. (Edgren 1985, 58).

Pohjakartta Maanmittauslaitos, Karttapaikka.

2. LÖYTÖPAIKAT

Löytöpaikka 1

PORVOO SAKSALA SAKSANNIEMI

Mj-rekisterin kohde nro 1000006570

Irtolöytöpaikka

pkoo = 6702161

ikoo = 3423489

Peruskartta 302103

Löydöt: KM 2006097:1

Jyrkkärantaiselta Saksanniemeltä koulun pohjoispuoliselta pellolta löytyi pala 1400-luvulle ajoittuvaa Siegburg-kivitavaraa (kuva 1). Löytöpaikka on merkitty karttaan 3 numerolla 1.

Kuva 1.

1400-luvun Siegburg-keramiikkaa Saksanniemestä koulun pohjoispuoliselta pellolta löytöpaikalta 1. KM 2006097:1.

Kuva M. Niukkanen

Löytöpaikka 2

PORVOO SAKSALA ÖVRE KURULAIS [1]

Mj-rekisterin kohde nro 100006571

Irtolöytöpaikka (mahdollinen talonpaikka)

pkoo = 6702197

ikoo = 3423125

Peruskartta 302103

Löydöt: KM 2006098:1-2

Kallolaa vastapäätä Övre Kurulaisiin johtavan hiekkatien itäpuolelta löytyi Siegburg-kannun pala 1300-luvulta ja 1500-luvulle ajoittuva partamiehenkannun pala (kuvat 2 ja 3). Löytöalueella oli tiilenpalasia enemmän kuin muilla poimituilla pelloilla, joten on mahdollista, että paikalla on joskus ollut talo. Löytöpaikka on merkitty karttaan 3 numerolla 2.

Kuva 2.
1300-luvun Siegburg-
kannun pala ja 1500-
luvulle ajoitettava parta-
miehen kannun pala
löytöpaikalta 2.
KM 2006098:1 ja 2.
Kuva M. Niukkanen

Kuva 3. Kuva on otettu löytöpaikalta 2 luoteeseen. Vastapäätä näkyy Blåkullan mäki ja Krogarsin talo.
Kuva M. Niukkanen

Löytöpaikka 3
PORVOO SAKSALA ÖVRE KURULAIS [2]

Ei kohteena mj-rekisterissä
Irtolöytöpaikka
pkoo = 6702377
ikoo = 3422909
Peruskartta 302103

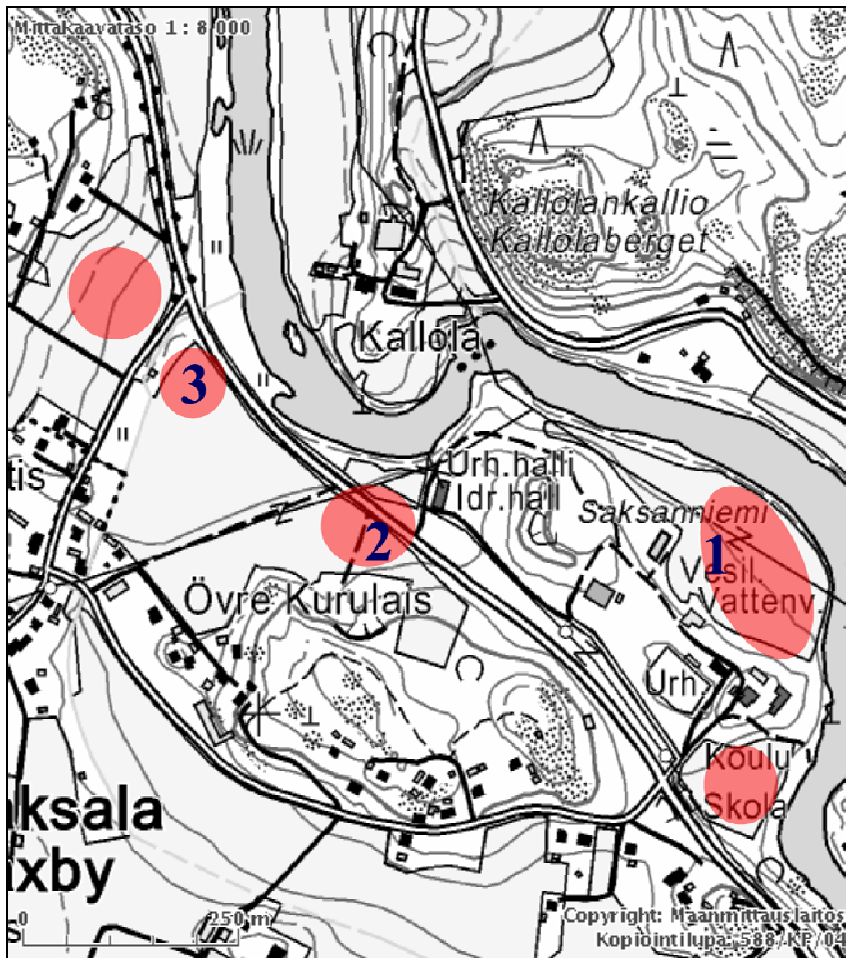
Veli-Pekka Suhosen inventointikertomuksen (2003) mukaan markkinapaikan on arveltu sijainneen paikassa, jossa puro laskee Porvoonjokeen ja joki tekee mutkan. Puron varresta Saksalaan johtavan tienhaaran eteläpuolelta löytyi kolme koristelematonta liitupiipun varren pätkää (kuvat 4 ja 5), muttei muita markkinapaikkaa mahdollisesti indikoivia löytöjä. Piipunvarsia ei talletettu. Pelto on ko. kohdalla melko alavaa, eikä kohde vaikuta erityisen sovelialta markkinapaikaksi. Löytöpaikka on merkitty karttaan 3 numerolla 3.

Kuva 4.
Kolme liitupiipun varren
katkelmaa löytöpaikalta 3.
Kuva M. Niukkanen

Kuva 5. Löytöpaikka 3, kuva pohjoiseen. Porvoonjokeen laskeva puro virtaa pellon takana olevien koivujen luona. Kuva M. Niukkanen

Kartta 3.

Porvoon Saksala. Pintapöimitut peltoalueet (punaisella) ja löytöpaikat 1-3.

1. Saksanniemi
2. Övre Kurulais [1]
3. Övre Kurulais [2]

Pohjakartta Maanmittauslaitos, Karttapaikka.

Lähteet ja kirjallisuus:

Allardt, Anders 1925: Borgå sockens historia 1. Helsingfors.

Bonsdorff von, Anna-Maria 1997: 1600-luvun markkinahumua Perniön Muntolannokalla. Perniö, kuninkaan ja kartanoiden pitäjä. Toim. M. Niukkanen. Helsingin yliopiston taidehistorian laitoksen julkaisuja XV. Helsinki.

Edgren, Torsten 1985: Om det medeltida Borgå i allmänhet och Borgbacken i synnerhet. Finskt Museum 1985. Finska Fornminnesförening, Helsingfors.

Edgren, Torsten & Gardberg, C. J. 1996: Porvoon kaupungin historia I.

Finlands medeltidsurkunder I-VIII (FMU). Samlade och i tryck utgifna af Finlands Statsarkiv genom Reinh. Hausen. Helsingfors 1910-1935.

Hartman, Torsten 1906: Borgå stads historia I.

Jokipii, Mauno 1985: Suomen vanhimmista kaupungeista ja Itämeren piirin kaupunkijärjestelmästä keskiajalla. Suomen Museo 1985.

Kaukiainen, Yrjö 1980: Suomen asuttaminen. Suomen taloushistoria 1. Agraarinen Suomi. Toimittaneet Eino Jutikkala, Yrjö Kaukiainen ja Sven-Erik Åström. Tammi, Helsinki.

Suhonen, Veli-Pekka 2003: Historiallisen ajan kiinteiden muinaisjäännösten inventointi Itä-Uudellamaalla keväällä 2003. Museovirasto, rakennushistorian osaston arkisto. Helsinki.

Voionmaa, Väinö 1929: Suomen vanhimpien kaupunkien synty. Historian aitta I. Historian ystäväin liitto. Helsinki.

LÖYTÖLUETTELO

KM 2006097 ja 2006098

PORVOO SAKSALA

2006

Keskiaikaisia / historiallisen ajan pintapoimintalöytöjä, jotka FM Marianna Niukkanen toimitti Kansallismuseon kokoelmiin tarkastusmatkaltaan Porvoon Saksalaan 3.5.2006. Ks. Marianna Niukkasen inventointikertomus Museoviraston rakennushistorian osaston arkistossa. Luetteloinut MNI. Diar. 20.11.2006.

PORVOO SAKSALA SAKSANNIEMI

KM 2006097

- : 1 Kivisavikeramiikkaa, Jacoba-kannun kylkipala. Valmistuspaikka Siegburg, 1400-luku. Vaaleanharmaa sintraantunut massa, ulkopinnalla oranssinruskea tuhkalasitus, rihlausta ja kohovyö. Paino 8,6 g.

PORVOO SAKSALA ÖVRE KURULAIS

KM 2006098

- : 1 Kivisavikeramiikkaa, kylkipala Jacoba-kannun kaulaosasta. Valmistuspaikka Siegburg, 1300-luku. Sintraantunut harmaa massa, molemmilla pinnoilla ruskehtavaa väriä, ulkopinnassa voimakasta rihlausta. Lasittamaton. Paino 4,4 g.
- : 2 Kivisavikeramiikkaa, luultavasti partamiehenkannun kylkipala. Valmistuspaikka Köln tai Frechen, 1500-luku. Harmaa sintraantunut massa. Ulkopinnalla harmaa-ruskeapilkullinen suolasitus, sisäpinnalla vaalea kellertävänruskea lasitus. Paino 5,7 g.